

ŞAIRLERİN GÖZÜYLE MECMUA

Cemal KURNAZ*

Halil ÇELTİK**

ÖZET

Ömer bin Mezid'in Mecmuatu'n-nezâir isimli eserinin yayını dışında, mecmua alanında son yıllara kadar önemli bir yayın faaliyeti gerçekleştirilmemişti. Son yıllarda Fuzûlî, Bâkî ayarında neşredilerek herkesin ilgisini çekecek divanların azalması ve değişik sebeplerle mecmualar üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmış ve hem kitap hem de tez olmak üzere çeşitli mecmua metinleri okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Mecmuayla ilgili çalışmalar genellikle bir nazire mecmuasının metnini ortaya koyma veya naat mecmuası gibi belirli bir konuda derlenmiş mecmuaların yayımı, divanı hazırlanan şairlerin divanda yer almayan şiirlerinin mecmulardan tespiti veya divanı olmayan şairlerin şiirlerinin buralardan derlenerek yayımlanması şeklinde olmaktadır.

Mecmuanın tanımı, tasnifi, mecmuaların tanıtımı ve mecmualardan nasıl yararlanılabileceği, mecmuaların edebi değeri, edebiyat araştırmalarında nasıl ve ne derece kaynaklık edebileceği veya mecmuaların kaynaklarının ne olduğu gibi konular üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam edilecektir. Turkish Studies dergisi tarafından hazırlanan bu mecmua özel sayısı da bu çalışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu yayınlar ve mecmualar ekseninde gerçekleştirilen araştırma ve inceleme faaliyetlerin merkezinde, daha çok mecmualardan faydalanan araştırmacıların bakış açıları vardır.

Bu yazıda, uzmanların mecmuaya bakışından ziyade, şairlerin mecmuaya bakışı üzerinde durulmuştur. Aşağıdaki sorulara cevap bulmak amacıyla, şairlerin divanları taranarak onların mecmua hakkındaki görüşleri tespit edilmiştir. Acaba şairler, mecmua hakkında ne düşünmektedir? Şiirlerinin mecmualarda yer alması veya almaması şairleri hangi duygulara itmektedir? Şairler, şiirlerine nazire yazılmasını istedikleri gibi, şiirlerinin mecmualara kaydedilmesini de istemişler midir? Mecmualara girmesi için mecmua sahiplerine şiirlerinden seçkiler yapmışlar mıdır? Şairlerin de mecmuaları var mıdır? Bu soruların sayısı arttırılabilir.

Şairler, bazen tek başına bazen de mecmua-ı hüsn, mecmua-ı naz gibi çeşitli terkipler içerisinde mecmua kelimesini kullanmışlardır. Burada, mecmua kelimesinin daha çok derleme eser veya şiir defteri manasındaki kullanımlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, divan, şiir, şair, nazire.

* Prof. Dr. Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, El-mek: cemal.kurnaz@gmail.com

** Doç. Dr. Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, El-mek: halilceltik@yahoo.com

MECMUA (COMPILATION) THROUGH THE EYES OF POETS

ABSTRACT

Except from Ömer bin Mezd's study, called Mecmuatunnezair, there isn't one significant publication so far. Because of the decrease in the number of divans that are similar to Fuzuli's and Baki's divans and because of the various reasons, it is started to study on divans, they are presented both as a book and a thesis to the readers.

The studies on compilations are generally as follows; the introduction of the text of a nazire (imitation) compilation or the publication of the nazire (imitation) compilation gathered on a specific topic, the reach of compilations that is prepared for the divan publications.

Various studies has done upon the definition, classification, and presentation of compilations, how someone can use them, the literal value of the compilations to what extend a compilation constitute a source in literary works and certainly there will be more studies upon the same points. This special issue prepared by Turkish Studies aims to contribute these studies. These research and studies held around the publications and compilations, mostly the perspectives of researchers who generally used compilations.

In this text, instead of the perspectives of experts upon compilation, the perspectives of poets is emphasized, with the aim of finding answers to the questions below, the ideas of poets is research through the examples of their divans, what do the poets think about compilation? How do they feel if they take part in those compilations or not? Do they want the record of their compilations as they want a written nazire (imitation) for their poems? Do they choose poems to use in the compilations? Do poets have compilations? The number of these questions can be increased.

Sometimes alone and sometimes in various subordinate like "mecmua-i naz" (compilation of affectation) and "mecmua-i hüsn" (compilation of beauty), poets used the word mecmua (compilation). Here the usage of mecmua as a means of garland and notebook of poem is mentioned.

Key Words: mecmua (compilation), divan, poem, poet, nazire (imitation).

Giriş

Son yıllarda mecmualarla ilgili çeşitli yayımların sayısı artmaya başlamıştır. Mecmuaların edebiyat tarihindeki yeri, mecmuaların edebiyat araştırmalarındaki önemi ve nasıl kullanılacağı gibi konularda araştırmacılara yol gösterici teorik çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bunun yanında başta önemli nazire mecmuaları olmak üzere çeşitli mecmualar üzerinde kitap veya tez olarak inceleme ve yayımlar gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu inceleme ve yayımlarda daha çok mecmua metinlerinin ortaya konulması ve günümüz alfabesine aktarımına öncelik verilmiş veya başta divan neşri olmak üzere, şairlerin divanlarında olmayan şiirlerinin mecmualar aracılığıyla tamamlanması yolunda çalışmalar yapılmıştır. (Mecmua hakkındaki bu çalışmalar için bkz. Gıynaş 2011: 245-260.) Burada mecmua tanım ve tasnifi veya mecmualarla ilgili olarak yapılan çalışmalara değinilmeyecektir.

Divan edebiyatı söz konusu olduğunda, merkezde şair ve şiir vardır. Bu sebeple de çok çeşitli mecmualar olsa da mecmuaların merkezinde şiir vardır. Peki, bu şiirleri ortaya koyan şairlerin mecmua hakkındaki yargıları nedir? Onlar mecmuaya nasıl bakmış, mecmuayı hangi mana(lar)da kullanmıştır? Mecmua şairlerin şiirlerinde nasıl yer almıştır? Şairlerin gözünde mecmuanın değeri, işlevi nedir? Bu yazıda, bu sorular ekseninde, şairlerin şiirde mecmuayı nasıl ele aldıkları üzerinde durulacaktır. Burada mecmuaya şairlerin gözünden bakılacak; onların mecmua hakkındaki düşünceleri örneklendirilecektir.

Şairin Mecmuası

Şairler, çeşitli şiirlerinde mecmua sözüne yer verirler. Onlar, mecmua kelimesini bugün anlaşılan manada edebî bir terim olmaktan ziyade, kullandıkları beyte göre manası değişen bir kavram olarak ele alırlar. Bu şiirlerde mecmua bazen bildiğimiz derleme eser manasındadır. Genellikle şairler mecmuayı, divanlarını oluşturmadan önce yazdıkları kendi şiirlerini topladıkları eser, defter manasında kullanmışlar bazen de mecmuaya divan manası yüklemişlerdir. Örneklerde görüleceği üzere, mecmua sözünün geçtiği şiirlerde şairler kendilerini veya memdûhlarını övmüşlerdir.

Ali, başka şairlerde pek çok tomar hâlinde veya divan biçiminde değersiz kayıtlar var; sen güzellik defterini Ali'nin mecmuasından oku, diyerek şiirini över:

Defter-i hüsnî Alî mecmûasından oku kim

Yohsa ebter ilde çok tûmâr dîvânlar yatur (Ali G 154 /7)

Ali, gülün tomurcuklarının açılması ve yapraklarının rüzgârda dökülmesini hüsn-i talil içerisinde yorumlar. O, sevgilinin gül yüzünün mecmuasından bir defter hazırlamak isteyince, sevgilinin güzelliğiyle boy ölçüşemeyecek olan gül hasetten yapraklarını yele vermiş, gonca da elbisesini yırtmıştır:

Gül yüzü mecmûasından diledim defter düzem

Gül hasedden yile varıp gonca yırttı câmeyi (Ali G 167 /2)

Turkish Studies

Ahmet Paşa, kendi şiirleri için dostun misk kokulu kâküllerini Çin ressamlarının resimleriyle süslenmiş gönül alıcı, anber kokulu bir mecmua olarak görür:

Şi'rin için bir muanber dil-sitân mecmûadır

Sûret-i Çinle musavver kâkül-i müşğîn-i dost (Ahmet Paşa K 18/30)

Bâkî, bir beytinde mecmua sahibi olduğunu söyler. Bâkî'nin mecmuası tertemiz gevherlerle doludur derken şiiri gevhere, mecmuayı da mücevher kutusuna benzetir. Aynı beyitte bilginin gönlünü denize, sinisini de sefineye benzetir. Bâkî, söz konusu beytinde mecmuayla ilgili çeşitli söz oyunlarına başvurur. Beyitteki derya ile güher ve sefine arasında anlam ilgisi vardır. Güher, inci denizden çıkar; gemi demek olan sefine denizde yüzer. Ayrıca ikinci mısradaki Farsça dil-i dâna terkibi, Türkçe dana dili/sığır dili ifadesini çağrıştırır ki bu da mecmuanın diğer bir adıdır. Sefine kelimesi de sefine-i evliyâ gibi terkipler içerisinde mecmua manasına gelir:

Pürdür güher-i pâk ile mecmûa-i Bâkî

Deryâ dil-i dâna'dır ana sîne sefine (Bâkî G 427/5)

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin beytinde de aynı kelimeler benzer şekilde kullanılmıştır:

Dil-i dâna'ya sundum sözlerim mecmûasın Âlî

Sefinem tut ki bir deryâ-yı bî-pâyâna tapşurdım (Âlî G 852/8)

Bâkî, mecmua sözüne yer verdiği beytinde kendi şiir defterinden bahsederek şiirini inciye benzetir. Bâkî, güzelin dişlerini öven şiirlerini bir deftere, mecmuaya kaydeder; böyle şiirlerini bir defterde toplar. Bu mecmua incinin mekânı olan sadefdir. Sadeftir. Sadeftir de denizde olur. İnci mecmuasına benzetilen sadefin denizin koynunda saklanması sebebiyi ifade eden şair, mecmuların cepte taşındığına gönderme yapar:

Dür dişin vafında şi'rim defterin gördü meğer

Kim sadef mecmûasını saldı deryâ koynuna (Bâkî G 430/4)

Fatîn, mecmua kelimesini bir şairin şiir kitabı, divan manasında kullandığı beytinde, Eşref Bey'in şiirlerini mecmua-i irfan diye tanımlayıp divanın basımına tarih düşer:

Latîf eş'ârını cem' eyleyip bir mîr-i dânişver

Güzel basdırdı ol mecmûa-i irfânı al şimdi

Fatîn tab'inca târîh-i mücevher eyledi tanzîm

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

"Basıldı nükte-senc Eşref Beğ'in dîvânı al şimdi" (Fatîm Kt 67)

Ferîdî şiirini ve şairliğini överken kendisini Selman ve Sahbân ile karşılaştırır. Ferîdî'nin dilberin dudağı hakkındaki şiirlerini gören Selman ile Sahban'ın mecmualarına kıskançlık düşmüştür:

Gördü eş'âr-ı Ferîdî'yi lebi vafında

Düşdü mecmûa-ı Selmân ile Sahbân'a hased (Ferîdî G 34/7)

Mehmed Reşîd, divan manasına da gelebilen mecmuaya yer verdiği beytinde kendisini över. Ey Reşid, senin rengîn şiirlerinden oluşan mecmuanı seyredenler gül bahçesini temaşa etmek isteyip de ne yapar diyerek şiirlerini taze güle benzetir:

Reşîdâ seyr eden mecmûa-i eş'âr-ı rengînin

Aceb azm-i temâşâ-yı gülistân eyleyip neyler (Safâyî 2005: 258)

Revânî, meclislerde cevher gibi kıymetli şiirler okunduğunu belirtir ve bu şiirleri okuyanların gönüllerinin birer şiir mecmuası olarak nitelendirir:

Okunan meclisler içre şi'r-i gevher-bârdır

Her gönül gûyâ ki bir mecmûa-i eş'ârdır (Revânî, Dibace)

Sabah rüzgârı goncanın mecmuasını açmazdı ama Revânî'nin şiirlerini gül mecmuasına yazılmış sandığı için bu şiirleri okumak amacıyla gül mecmuasını açar. Beyitte güllerin sabah rüzgârıyla açıldığı düşüncesine telmihle birlikte hüsn-i tâlil yapılmıştır:

Goncanın mecmûasın açmaz idi bâd-ı sabâ

Bu Revânî'nin yazılmış anda eş'ârın sanır (Revânî G 85/5)

Şeyhülislâm Yahyâ, bir beytinde kendisini bahçivana, mecmuasını veya divanını da gül bahçesine benzetir. Böylece, bahçivanın misafirlere gül bahçesini gezdirmesi gibi kendisinin de gül bahçesine benzeyen mecmuasını ilim irfan sahiplerine arz ettiğini söyler:

Gösterir Yahyâ maârif ehline mecmûasın

Gûyiyâ bir bâğbândır gülsitânın gezdirir (Ş. Yahyâ G 107/5)

Nâbî'ye göre, eksi mecmuaya yeni sözler, şiirler yazmak yaşlı birinin genç bir kızla evlenmesi gibidir:

Arûs-ı tâzeyi tezvîce benzer pîr-i sad-sâle

Kühen mecmûaya tahrîr-i şi'r-i nev-makâl etmek (Nâbî G 469/4)

Turkish Studies

Nefî, bir beytinde mecmualara seçme eserlerin kaydedildiğini belirtir.

Nice kasîde bir kitâb mecmûa-i pür-intihâb

Her nüktesi Faslu'l-Hitâb her beyti bir genc-i hikem (Nefî K 15/38)

Küçük Raşid Efendi'nin oğlu Rızâ, beğendiği yeni bir şiiri vird-i zeban hâline getirip ezberlediğini ve utanarak şiir mecmuasına da kaydettiğini söylerken mecmualara seçme şiirlerin yazıldığını belirtir:

Bu nev-âsârı Rızâ vird-i zebân eyleyerek

Sebt ider şermile mecmûa-i eş'âra dahi (Fatîm 1996?: 179)

Meşhûrî, mecmua kelimesini hem bilinen anlamıyla hem de topluluk anlamına gelecek şekilde kullandığı beytinde, dolaylı olarak, divanlar gibi mecmualara da dîbâce (önsöz) yazıldığını haber verir. Aslında beyitte anlatılan, dibacenin eserin başında bulunması gibi, övülen kişinin de o topluluk içinde önde gelen biri olduğunu ifade etmektedir:

Dîbâce-i mecmûa-i ashâb-ı fezâil

Ser-tâc-ı meşâyih-ı zevâyâ-yı mekârim (Meşhûrî K 19/34)

Nedim, şiirini icaz mecmuasının başlığı olarak görür. Bunu da uzunca bir terkiplerle ifade eder:

Yine ser-levha-i mecmûa-i i'câza Nedîm

Tâze tarh-ı kalem-i çîre-zebân ancak bu (Nedim G 115/5)

Methiye amacıyla yazılan şiirlerin toplandığı mecmualara gönderme yapan Mesîhî, kasidede övdüğü kişinin özelliklerini çarh mecmuasına yazmak istese, buna feleğin kâğıtları yetmeyecektir, der:

Yazmak dilesem vâsfinı mecmûa-ı çarha

Evrâk-ı felek yetmeye vü ola muhaşşâ (Mesîhî K 16/32)

Haşmet, şiir ve inşa mecmuasına yer verdiği beytinde, kitapların ciltlenip üzerine de güneşi andıran ve şemse denilen motifler yapılmasına telmihte bulunur. Şiirleriyle övülen şair, benim hikmetle dolu şiir ve inşa mecmuamın cildi gökyüzü, onun iki şemsesi de ay ve yıldızdır der:

Benim mecmûa-i hikmet-meâl-i şi'r ü inşâma

Meh ü hurşîd iki şemse felek cild-i mutallâdır (Haşmet K 10/49)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Leskofçalı Gâlip de bir şiirinde mecmuasının hayalin icaz nüshasının başı olmasını ister:

Yâ Rab beni sen nutk ile Mûsâ-yı kemâl et
Mecmûamı ser-nüşa-i i'câz-ı hayâl et

Mazmûn-ı hat-ı yâr ile ver şi'rime revnak
Her beytimi bir Tûr-ı tecellâ-yı cemâl et (Kıtalar Bölümü)

Hafid, herkesin sade sözlerine hüner ehlinin özenip nazire yazmamasını ve herkesin bu sözleri mecmuaya kaydetmemesini ister. Mecmuaya kaydedilecek veya nazire yazılacak olan şiirlerin sanat yönünün ağır basmasını ister:

Etmesin tanzîre rağbet ey Hafid ehl-i hüner
Yazmasın mecmûaya herkes kelâm-ı sâdesin (Hafid G 199/5)

Zaîfi, güzelin kaşı ve gözü için pek çok mecmua ve divan yazdığını, bundan sonra bunlar için Sad ve Nun sûrelerini okuyacağını söyler. Bu sûre adı olan harfler kaş ve göze benzetilir:

Zaîfi Sûre-i Sâd ile Nûn oku dahı min-ba'd
Yiter mecmûa vü dîvân yazdın göz ile kaşa (Zaîfi G 282/5)

Zaîfi, sarı yüzünü, altın renkli kâğıda, gözyaşını da gümüş çizgiye benzettiği beytinde, aşk mecmuasını kırmızı renkli yazmak için gözleriyle altın renkli kâğıda gümüş çizgiler çizdiğini söyler:

Sûrh ile mecmûa-i aşkını çeşmim yazmağa
Uş gümüş haller çeker evrâk-ı zerrîn üstüne (Zaîfi G 293/5)

Ey Dâniş, irfan erbabının bastığı kumsal olmak için gönül mecmuasından bu şiiri seçtim diyen şair, mecmualara seçme şiirlerin kaydedildiğine işaret eder:

Dânişâ mermâze-i erbâb-ı irfân olmağa
Eylerim mecmûa-i dilden bu nazmı müntahab (Dâniş G 33/6)

Dâniş, bir beytinde Farsça şiir mecmualarına yer verir. Fars güzelinin kaşlarını beyit, yüzünü de sayfa gibi düşünen şair, Farsça mecmuadan mana çıkarmanın zor olduğunu söyler:

Ebruvânından senin ey âfet-i reşk-i Acem
Fârsî mecmûaveş ma'nâ aceb müşkil çıkar (Dâniş G 93/4)

Eskiden bir kitabın yazımı bittiğinde, kitabın sonuna bunu haber veren ve ferağ kaydı denilen bir not düşülürdü. Mecmuayı bitirmediği için ferağ mührü vuramadığını söyleyen Dâniş, beyitte bu geleneğe gönderme yapar:

Unvânına Dâniş uramam mühr-i ferâgat
Mecmûa-i a'mâli siyâh eylemedikçe (Dâniş G 478/6)

Fatîn, Şeyh Nakşî tarafından Ahmed Nazîf'in mecmuası için yazılan bir tarih kıtasını kaydeder. Tarih kıtasında, mecmuanın nasıl hazırlandığı belirtilir:

Tarih-i Cevher
Şâirânın cem' edip âsârını bi'l-imtihân
Yapdı bir mecmûa-i ra'nâ Nazîf-i hoş-nüvîs

Birbirine nakl ile ehad u işârât u mat
Heşt târih oldu nakşî işte bu beyt-i selîs
Ne nefîs oldu Nazîf Ahmed Beğ'in mecmûası
Oldu nev mecmûası Ahmed Nazîf'in pek nefîs (Fatîn 1996?: 416)

Leskofçalı Galip fahriye yaptığı bir beytinde, mecmuayı külliyyât, bir şairin bütün eserleri manasında kullanır. Kendisini hallâk-ı meânî olarak tanımladığı beytinde, gökyüzü de onun eserlerini topladığı mecmuanın mavi cildi olur. Manalar yaratan anlamına gelen hallâk-ı meânî terkibi, Kemâl-i İsfahanî'nin lakabıdır. Şair kendisini Kemal-i İsfahanî'ye benzetir:

Ben o hallâk-ı meânîyim ki cild-i âsuman
Bir müsevî zarfıdır mecmûa-i âsârımın

Hakânî'nin şu beytindeki mecmua, henüz divana dönüşmemiş şiir defteri manasında olmalıdır. Şair, sevgilinin dişleri vâsfında yazdığı şiirlerle mecmuasına inci gibi sözler dizmiştir:

Vasf-ı dür-i dendânını dizdi yine hem-vâr

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Mecmûa-i Hâkânî'ye bu kilk-i güher-dûz (Hakânî G 183/5)

Hakânî, teganni ve terennüm vakti gelince, başlayan söz ve müziği dinlemek varken musiki mecmuasına bakılmayacağını söyler. Beyitte hepsi de müzik terimi olan devir, edvâr, teganni ve terennüm kelimeleri arasında zengin bir anlam ilgisi vardır:

Hâkânî gelir devr-i tegannî vü terennüm

Şimden girü mecmûa-i edvâra bakılmaz (Hakânî G 188/5)

Nâbî, dikkat sahiplerinin kılı kırk yararcasına uzun dedikodularının sebebi aşk ehlinin şiir mecmuasıdır, der:

Gûyiyâ mecmûa-i eş'âr-ı ehl-i aşkdır

Mû-şikâfânın sebebirdir nice güft ü gûyına (Nâbî Tarih 46/2)

Çizgisiz düz kâğıtlara sanki çizgi varmış gibi yazı yazabilmek için mıstar denilen bir işlemle kâğıt üzerine ipe çizgileri andıran izler yapılırdı. Ahmet Paşa ile Necâtî'nin şu beyitleri buna göndermedir. Ahmet Paşa, sevgilinin misk kokulu saçlarını mıstara, yüzünü de mecmua sayfasına benzetir. Ayva tüyleri de mecmuanın metni olur:

Hûb hat yazmak için mecmûasına hüsnünün

Safha-i hûrşîde çekti sünbülün müşğîn resen (Ahmet Paşa G 239/4)

Necâtî Bey'e göre mecmua sayfaları güzelin yüzü, çizgileri oluşturan da onun anber kokulu kâkülüdür:

Yoksa hat yazmağ için mecmûasına hüsnünün

Yer eder mıstar gibi ol turra-i anber-feşân (Necâtî G 431/4)

Necâtî Bey, zamane mecmuasında şiirlerim olmasaydı, yar ile ağyar sürekli birlikte yazılmaz, bir arada bulunmazdı diyerek şiirlerinin mecmualara kaydedildiğini söyler:

Yazılmaydı yâr ile ağyar muttasıl

Mecmûa-i zamanede eş'arım olmasa (Necâtî G 546/4)

Necâtî Bey, benim şiirlerimi mecmuaya yazmayın, her bir şiirimi ayrı kâğıtlara yazıp rulo hâlinde taşıyın; çünkü gemiyle inci taşıyan zarar eder derken, mecmuaya sefine de denildiğine işaret eder. Nasıl ki gemi batınca içindeki inciler denize düşüp giderse, onun şiirlerinin yazıldığı mecmua da kaybolunca bütün şiirleri bir anda yok olacaktır. Şiirler ayrı ayrı kâğıtlarda olursa, sadece kaybolan kâğıttaki şiirler zarar görecektir. Beyitte ayrıca, bazı şiirlerin bir kâğıda yazılıp birine sunulması, şiirlerin elden ele dolaştırılması da söz konusudur:

Turkish Studies

Necâtî şî'rini mecmûa etme kâğda bur
Sefih olur güher ulaşıran sefine ile (Necâtî G 547/7)

Şairler şîirlerinin mecmualara girmesini isterlerken başkalarının şîirlerini kendi mecmualarına almakta nazlı davranırlar. Sâkıb, başkasının gül bahçesinin gülü bahçıvanın eline yakışmaz; ben dostların mecmuasına el sunmazsam kınamayın, der:

Zîb-i dest-i bâğbân olmaz gül-i gülzâr-ı gayr
Sunmasa Sâkıb n'ola mecmûa-i yârâna dest (Sâkıb 47/5)

Lebîb, dostların mecmuasıyla çemenliğe açıl, bir gazel seçip oku da şîirin canlara gıda olsun diyerek dostlar arasında şîir mecmuası okunduğunu belirtir:

Açıl mecmûa-i yârân ile taraf-ı çemenzâra
Lebîbâ bir gazel tarh et ki nazmın kût-ı cân oldu (Lebîb K 14/20)

Revânî, anlamları birbirine yakın iki beytinde gökyüzü olaylarıyla şîirleri arasında bağlantılar kurarak hüsn-i taliller yapar. Zamane mecmuasında Revânî'nin şîirleri olmasaydı, güneş, gökyüzü cildi üzerine altın şemse yazmazdı. Revânî'nin şîirlerinden oluşan mecmuayı koynuna koymamış olsa, dolunay da feleğin koynuna el sunmazdı:

Altunlu şemse yazmaz idi cild-i çarha şems
Mecmûa-i zamânede eş'ârım olmasa (Revânî G 322/2)

Hîç el sunmazdı çarhın mâh-ı tâbân koynuna
Şî'rimin mecmûasın koymasa devrân koynuna (Revânî G 383/1)

Muallim Nâci, Osmanlı Şairleri isimli eserinde Nâbî'nin Bosnalı Sabit hakkındaki bir methiyesine yer verir (Nâci 1995: 140). Nâbî, Bosnalı Sabit'i överken onun söz ustası şairlerin hepsinin mecmualarının elinde olduğunu, onun gibi yaygın, kullanışlı söz bulmaya kimsenin gücü yetmeyeceğini söyler. Burada mecmua sözü divan manasına da gelebilir:

Nâbî olmaz Sâbit Efendi gibi herkes
Darbu'l-mesel-i nükte-verân darb-ı meselde
Ol gûne zebân-zed sözü kim bulmağa kâdir
Mecmua-i erbâb-ı sühan cümlesi elde

Sâmî, mecmua sözünü divan manasında kullandığı bir beytinde Bâkî'yi över. Ona göre, Bâkî'nin divanı (mecmuası) olmasa bu kadar güzel söz ve mana bir araya gelemezdi:

Dehrde olmasa mecmûa-i Bâkî der idim

Cem' olunmaz bu kadar lafz ile ma'nâ bisyâr (Sâmî K 16/107)

Sâmî, bir kasidesinde memdûhunun şiire ve şaire verdiği önemi belirtirken mecmuadan bahseder. Şiir, önceleri unutulmuş divanları süslemekleyen şimdi mecmuaların baş süsü olmaktadır:

Mukaddem zîver-i dîvânçe-i nisyân idi eş'âr

Henûz ârâyîş-i mecmûa-i zîbâ-yi serverdir (Sâmî K 11/61)

Sâmî, bir kıtasında bu taze mecmuasının baştan sona dolmasının nasip olmasını ve dilberin hattıyla yârin zülfü gibi gönül alıcı olmasını ister:

Yâ İlâhî bu tuhfe mecmûa

Ser-be-ser tolduğun nasîb eyle

Hatt-ı dilberle zülf-i yâr gibi

Dil-firîb olduğun nasîb eyle (Sâmî Kt 7)

Tokatlı Kânî, bir kıtasında mecmua olarak andığı divanını bahçeye benzetir. Şiirin nükteleri meyve, satırları da dallardır.

Çünkü bir bâğçedür mecmûam

Nükteler meyve satırlar agsan

Maksim-i hâme-i feyz-âverden

Bir kalem su idelim biz de revân (Kânî Kt 27)

Kânî, bir başka şiirinde de bu mecmua dediği divanının hatalardan korunmasını temenni eder:

Mazhar-ı hatt-ı hatâ olmakdan

Ola yâ Rabbi bu mecmûa emîn

Nâfe-i micmere-i müşgînden

Eyle her safhasını hıttâ-i Çîn (Kânî Kt 28)

Kânî, mecmuacığının satırlarının ibretle dolu olup feyizleri toplamasını ister. Beyitte mecmua ile aynı kökten olan cum'a, câmi iştikakları yapar:

Toldurup saff-ı sûtûr-ı hikem-i ibret ile

Turkish Studies

Cum'a-ı feyze bu mecmûacığum câmi' kıl (Kânî Kt 29/2)

Kânî, mecmua dediği divanının herkes tarafından beğenilerek okunup dinlenmesini ister:

Yâ Rabb eser-i tab'ımı matbû' eyle
Erbâb-ı tab' indinde mesmû' eyle
Mecmû'-ı cevâmi'ul-kefîm ki söylemiş
Ser-cümle bu mecmûada mecmû' eyle (Kânî Kt 30)

Vahyî, şiirlerini kaydettiği defter veya divanını büyümlü bir mecmuaya benzetir:
Bu nazm-ı pâk bir mecmûa-i efsûndur Vahyî
Ki her bir noktasından çeşm-i dilber dâğ ber-dildir (Vahyî G 93/5)

Vahyî'ye göre cihan mecmuası taze şiirlerle dolu olsa da onun şiiri gibi yeni şiir yoktur:

Bu nev-zemîne olmaya mânend Vahyiyâ
Mecmûa-i cihan tolı şi'r-i ter olsa da (Vahyî G 224/7)

Vecdî'nin irfan mecmuasında o kadar çok şiir vardır ki nüshaları ciltleyenler onun irfan mecmuasındaki şiraze ipinin ucunu bulamazlar:

Nüşa-bendân-ı maârif bulamaz Vecdî'nin
Târ-ı şîrâze-i mecmûa-i irfânı ucın (Vecdî G 50/7)

Her işe Besmele ile başlanmasına işaret eden Şeref Hanım, şiirlerinin hatasız olması için mecmuasına (divanına) Bismillah ile başlamak gerektiğini belirtir:

Hatâdan ola sâlim dirsen eyle ibtidâ sen de
Şeref mecmûa-i eş'ârına inşâd-ı Bismillâh (Şeref Hanım Kt 1/2)

Şeref Hanım, bir beytinde de mecmuasının (divanının) Rabb'in kerim olan lütuflarıyla taze şiirler hazinesine anahtar olmasını temenni eder:

Yâ Rabbi bu mecmûayı eltâf-ı kerîmin
Gencîne-i nazm-ı tere miftâh-ı der itsin (Şeref Hanım Kt 4/1)

Esrar Dede, şiir yazma kabiliyetinin cevherlerini burada toplayarak şiir mecmuasını olgunluk hazinesi hâline getirdiğini söyler:

Turkish Studies

Eyledim mecmûa-i eş'ârımı genc-i kemâl

Cem' edip Esrâr kân-ı tab'ımın nakdînesin (Esrar Dede G 180/5)

Esrar Dede, gönül sayfalarına durumunu yazdığı mecmuasının sevgili tarafından unutulmamasını ister.

Ahvâlimi yazdım bütün evrâk-ı dilimde

Destindeki mecmûa-i nâ-çârı unutma (Esrar Dede G 207/7)

Rehâyî bir beytinde mecmualardan fal bakıldığını söyler. Şair/âşık fala niyet ederek mecmua açar ve niyetinin sonucu hiç çıkar; bu da beklenen bir durumdur; çünkü fal açma niyeti güzelin ağzıdır. Ağız ise küçüklüğü, yokluğu ile ünlüdür. Beyitteki mecmua, divan veya fal bakılan herhangi bir kitap da olabilir:

Fâl edip mecmûa açdım hîçe çıkdı niyyetim

Hikmeti gör kim dehânındı tefe'ülden garaz (Rehâyî G 45/3)

Esrar Dede, bir beytinde şiir mecmuası yerine fal mecmuasından bahseder. Ne zaman perişan hâli için bir kitap falı açsa, fal mecmuası ona güler:

Her ne dem hâl-i perîşânım tefe"ül eylesem

Hande eyler gûyiyâ mecmûa-i fâlim bana (Esrar Dede G 12/3)

Esrar Dede, senin yüzünün güzelliğini kaleme aldığım için şiir mecmuam levh-i mahfûz oldu der:

Esrâr-ı lebindir sühanımda melhûz

Gûş itse Mesîh olurdu elbet mahzûz

Aldım kaleme cemâlinin nüktelerin

Mecmu'a-i şîrim oldı levh-i mahfûz (Esrar Dede Rubai 72)

Şiiri Mecmuaya Giren Şairler

Şairler, şiirlerinin mecmualara kaydedilip okunmasını şairliklerinin bir ölçüsü olarak görmüş; şiirlerinin başkaları tarafından beğenilmesiyle övünmüşlerdir. Bunu da çeşitli şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Ahmet Paşa, güzelliğin doğuş yeri veya güzellik güneşine benzeyen sevgili, eğer mecmuasında şiirlerimin mahlası olmasa adımı anmazdı der. Şairin şiirleri sevgilisi tarafından beğenilip mecmuaya kaydedilmiştir. Bu sayede sevgili onun adını anmıştır;

yoksa sevgilinin onun adını anacağı yoktur. Tabi burada onun mahlasıyla adının aynı olması da gözden kaçmamalıdır:

Almazdı adım ağzına ol matla'-ı cemâl

Mecmûasında mahlâs-ı eş'ârım olmasa (Ahmet Paşa G 285/3)

Şairler, şiirlerinin mecmualara kaydedilmesini bir tür şairlik ölçüsü kabul edip bununla övünürler. Bazen de şiirlerinin mecmualara girmesini talep ederler. Necâtî Bey, şiirlerinin beğenilip şevk ile mecmualara yazılmasını ister. Böyle yapılırsa mecmuanın her bir varağı yelpaze olacaktır:

Ş'rimi mecmûalarda yazasız şevk ile siz

Tâ kim ola her varak aşk oduna bir bâd-biz (Necâtî G 226/1)

Necâtî Bey, o gonca ağızlım gül gibi mecmuasından benim destanımı okur diyerek şiirlerinin güzeller tarafından beğenilip mecmualara kaydedildiğini haber verir:

Hamdü lillâh okur ol gonca-dehânım gizlice

Gül gibi mecmûasından dâsitânım gizlice (Necâtî G 476/1)

Nevres, şiir ve şairliğini överken mecmuların kendi şiirleriyle dopdolu olduğunu söyler. Beytin ikinci mısrasındaki cemiyet kelimesi mecmuayla aynı kökten gelirken zülfü niteleyen perişan kelimesi onunla zıt anlamlıdır:

Pür olurdu Nevres âsârınla hep mecmûalar

Zülf-i cânân pek perişân eyledi cem'iyetin (Nevres G 62/5)

Âhî, dostluk mecmuasında veya dostların mecmuasında adı yazılırsa, adının kıyamete kadar devlet kitabında kalacağına inanır:

Nâme-i devletde Âhî yâd ola tâ haşra dek

Dostluk mecmûasında adımız ger yazıla (Âhî G 9/4)

Mesîhî, şiirimini şirazesıyla örülseydi güllerin mecmuasını rüzgâr dağıtamazdı der. Bilindiği üzere kitaplar ciltlenirken sayfalar dağılmasın diye şiraze denilen bir bezle tutturulur. Hatta şirazeden çıkmak, şirazesini dağılmak gibi deyimler bile vardır. İşte Mesîhî, şiirlerini bu şirazeye benzetmektedir. Ne yazık ki onun bahsettiği mecmuaya Mesîhî'nin şiirleri kaydedilmemiştir. Eğer onun şiirleri kaydedilse, mecmua sağlamlaşacak ve rüzgâr, zaman onu eskitemeyecek; bu güzel ve değerli şiirlerden dolayı kimse bu mecmuanın

sayfalarını koparmaya kıyamayacaktır. Onun şiirleri bu kadar değerlidir; ama mecmuada bulunmadığı için rüzgâr mecmuanın sayfalarını dağıtmıştır:

Rişte-i nazmınla örülse eğer şîrâzesi

İdemezdi güllerin mecmûasının ebter nesîm (Mesîhî K/Kt 10/25)

Mezâkî, elindeki kalemiyle yazdığı şiirleri güzele benzetir. O, şairliğiyle övündüğü bir beytinde, yazdığı güzel şiirlerin dostlarının mecmualarını süsleyeceklerini söyler:

Bu nakş u nigâr-ı kalem-i dest-i Mezâkî

Ârâyîş-i mecmûa-i yârân olacaktır (Mezâkî G 86/5)

Revânî, anlamca birbirine benzeyen iki beytinde, şiirlerinin beğenildiğini, dillerde dolaştığını; sevgilinin de çok güzel olup mecmualara tasvirlerinin yapıldığını söyler. Muhtemelen buradaki tasvirler, Revânî'nin güzeli anlatan şiirleridir:

Mahlas-ı şîrim gibi dillerde adım söylenir

Yazılır mecmûalarda şimdi tasvîrin senin (Revânî G 206/6)

Yazılan mecmualarda nakş-ı tasvîrin durur

Söylenen dillerde şîr-i dil-pesendimdir benim (Revânî G 254/4)

Mezâkî, söz bilen, sözden ve şiirden anlayan dostlara sunmadıktan sonra taze, yeni, orijinal bir şiir mecmuasının işe yaramayacağına inanır. Mezâkî'nin beytinden mecmuaların yaranlara gösterildiği, elden ele dolaşım okunduğu anlaşılmaktadır:

Arz itmeyicek yâr-ı sühandâna Mezâkî

Şâir dahi mecmûa-i şîr-i teri n'eyler (Mezâkî G 125/7)

Şeyhülislâm Yahyâ, şiirden anlayan kişilerin mecmualarda kendi şiirlerini aradıklarını söyleyip şiirlerinin mecmualara girdiğini belirterek övünür:

Mecmûalarda şîrim arar ehl-i tab' olan

Hâce gibi ki şehirde ikd-ı leâl arar (Ş. Yahyâ G138/3)

Şiirinin mecmualara girmesiyle övünen Vecdî, bu gazelim mecmuaları süslediğinden beri başkalarının defter ve divanlarına kıskançlık düştü der:

Bu gazel zîver-i mecmûa-i yârân olalı

Düşdü ey Vecdî nice defter ü dîvâna hased (Vecdî G 6/7)

Şehdî, bir kasidesinde Sultan Ahmet'i şair olarak över. Onun her beş beyitlik güzel şiirleri mecmuaları süslemiştir ve Hüsrev bunu görse hamsesinin bu şiirler karşısında değerinin olmadığını anlayarak hamsesinin üstünü çizecektir:

Olurdu zîver-i mecmûa her penç beyt-i ma'mûru
Çekerdi görse Hüsrev hamsesinde hatt-ı butlânı (Tarih Kasidesi, 19. Beyit)

Şehdî, Sultan Ahmet'in şehzâdelerinden Sultan Nu'mân'ın doğumu üzerine yazdığı şiirde, şehzâdeleri mecmuaya, beş şehzade olduğu için de bunları Hüsrev'in hamsesine benzetir:

Zihî mecmûa kim şîrâze-bend rişte-i cândır
Misâl-i hamse-i Hüsrev müretteb penç-dîvânı (Tarih Kasidesi 11. Beyit)

Nâbî, bir beytinde seni medhettiğim için sözlerim halk tarafından beğenilip can mecmuasını süsler temennisinde bulunurken şiirlerinin mecmualara girmesini ister:

Umaram olmağla medhini şâmil sözümü
Halk ârâyîş-i mecmûa-i cân eyleyeler (Nâbî K 9/68)

Nehcî'nin bu kadar güzel şiirlerine yaraşan mecmua ancak gül defteridir; onun şiirleri gül yapraklarına yazılmalıdır:

Bu hüsn ü letâfetde olan şî'rine Nehcî
Mecmua-i şâyeste yine defter-i güldür (Nehcî G 92/5)

Kabûlî, şu beytinde mecmuaya güzelin kullarını kaydettiği bir çeşit sicil defteri manası yükler. Güzelin kullarını kaydettiği bu mecmuada kendisinin de adı olduğu için teselli olur:

Kabûlî'nin tesellisi hemân âlemde ey mâhım
Ki makbûl bendegânın kayd olan mecmûada hestem (Kabûlî G79/5)

Mîr Nigârî, mecmua olarak nitelediği divanını divanların sultanı olarak gösterir:

Ne disen mecmua-i Mîr Nigârî'ye dedim
Bir cihângîrdir ol şâh-ı dîvândır dediler (Nigârî G 202/11)

Nigârî, mecmua dediği divanındaki sözlerin peygamber ve veli rivayetlerini içeren birer hakikat olduğunu söyler:

Hakikat sözdür bu mecmûamız

Nebînin ü velînin rivâyetidir (Nigârî G 271/4)

Nigârî, hâlinin perişanlığında bahsederken mecmuamızı açıp divanımızı görenler perişan hâllerimizi bildi der:

Bildi iller kamu ahvâl-i perîşânımızı

Açdı mecmûamızı gördi ki dîvânımızı (Nigârî G 647/1)

Pertev tarafından tahmis edilen bir gazelinde Râmî, şairlerinin birkaç dağınık sözden ibaret olsa da dostların mecmualarını süslemesini ister:

İzzetâ sohbet-i eş'ârın olup eyyâmı

Pertevâ zîbiş-i terbî' ile aldı nâmı

Bir kaç elfâz-ı perîşân ise de ey Râmî

Bu gazel zîver-i mecmûa-i yâran olsun (Pertev Terbi 66/8)

Sahaflar Şeyhizâde Esad, Ragıb'la birlikte şairler söyleseydi, şairleri baştan ayağa mecmuayı süslerdi:

Râgıb ile ger teşâ'ur itmiş olsa şübhesiz

Zîver-i mecmûası eylerdi nazmın ser-be-pâ (Esad G 677/5)

Şeref Hanım, şairlerin ayağı toprağına âhımın eseridir diyerek gazelinin mecmuaları süslemesini ister:

Bu gazel olsa sezâ zîver-i mecmûa Şeref

Hâk-i pây-ı şuarâyâ eser-i âhımdır (Şeref Hanım G 45/5)

Lebîb, bu gazel irfan mecmuama kaydolsun da hüner ehli takriz edip okusun baksın, der:

Okusun baksın Lebîb ehl-i hüner takrîz edip

Kayd olunsun bu gazel mecmûa-i irfânıma (Lebîb G 124/9)

Fasihî, şairlerinin dostlar tarafından beğenildiğini ve mecmualarını kendisinin şairleriyle süslediklerini söyleyerek fahriye yapar. Şairlerim, dostların mecmuasının süsü

ise buna şaşırılmamak gerekir manasındaki uzun terkihiyle de şiirini ve şairliğini över. Beyitteki mecmua ve cemiyet kelimeleri aynı köktendir:

N'ola zîb-âver-i mecmûa-i ahabb ise şi'rim

Arûs-ı bîkr-i mükrem bâis-i cem'iyet olmuşdur (Fasihî G 156/5)

Şairler, şiirlerinin dostların mecmuasına girmesiyle övünürken Lebîb için durum böyle değildir. Lebîb'in Nedim tarzındaki şiirleri irfan sahiplerinin mecmuasını süsleyememiştir:

Böyle refât-ı Nedîmâneyle bu nazm ey Lebîb

Zîver-i mecmûa-i erbâb-ı irfân olmadı (Lebîb G136/7)

Zînetü'l-mecâlis adıyla bir şiir mecmuası hazırlayan Recaizâde Ahmet Cevdet, bir beytinde, beğendiği bir gazelle mecmuasını süsleyip yâr-ı can gibi koynunda saklamak ister:

Cevdet hemân zîver-i mecmûan eyleyip

Koynunda sakla bu gazeli yâr-ı cân gibi

Esrar Dede, şiir mecmuasının elden ele dolaştığını söylediği beytinde, dolaylı olarak şiirlerinin mecmualara kaydedildiğini belirtir:

Hayretde iken derd-i dilim söyledim Esrâr

Mecmûa-i şi'rim yine elden ele düşdü (Esrar Dede G 231/5)

Mecmua Gazeli

Levhî Efendi, mecmua sözünü dört beyitlik gazeline redif yapar. Levhî'nin şiirine göre, mecmua gül fidanı, gazeller de bu fidanın gülüdür. Gül fidanı yaprak, şiirler de gül bahçesinin gülüdür. Mecmua, gamlı âşıkların arkadaşı, sırdaşıdır; mihnet köşesinde âşıkları teselli eder. Kendisinden bir mana çıkarılamayan kâğıtlara mecmua denilmez; mecmua zevkle okunup anlaşılabilir. Şairin hâl diliyle aşkını beyan ettiği için Levhî'nin elinden mecmua hiç düşmez:

Gazeller gül gül olmuş gülbün-i eş'âr-ı mecmûa

Nihâl-i gül varaklar şi'r-i gül gülzâr-ı mecmûa

Teselli-bahş olur erbâb-ı aşka künc-i mihnetde

Olur her dem enîs-i âşık-ı gamhâr-ı mecmûa

Dimem mecmûa ol evrâka kim çıkmaz meâl andan

Turkish Studies

Odur mecmûa kim zevki ola der-kâr-ı mecmûa

Lisân-ı hâlîme keyfiyet-i aşkı beyân eyler

Anınçün etmez elden Levhiyâ her bâr-ı mecmûa (Fatîn 1996? 365)

Mecmua Okuyan Güzeller

Şairler, şiiirlerinin mecmualara girmesiyle övünmüşlerdir; ancak onları daha da mutlu eden ve övünmelerine sebep olan başka bir husus vardır. O da şiiirlerinin güzellerin mecmualarına kaydedilmesidir. Güzeller şiiir okuyup şiiirden anlamaktadırlar. Onlar, mecmualarını bağırlarına basıp koyunlarında saklarlar. Bu sayede âşıkkların kendileri olmasa da şiiirleri sevgiliye kavuşur ve bu da âşıkkları mutlu eder.

Cafer Çelebi, güzelin zülfünü mıstarâ, yüzünü sayfaya benzettiği beytinde şiiirlerini güzellerin beğenilip mecmualara kaydettiğini söyler. Cafer'in şiiirlerini beğenen güzel, gül yüzüne zülfle mıstar çekip bu şiiirleri yazar:

Çekdi mıstar safha-i ruhsâra zülfün kim yaza

Gül yüzün mecmûasına Ca'fer'in eş'ârını (Cafer Çelebi G 240/5)

Pertev, bahtının talihsizliğinden bahsederken kendisini mecmuasıyla karşılaştırır. Onun mecmuası şiiirden daha bahtlıdır; çünkü bu mecmua güzellerin koynuna girmektedir. Beyitte güzellerin divan veya mecmuadan şiiir okudukları belirtilmektedir.

Şi'rimin bahtı benim bahtımdan efzûn Pertevâ

Kim girer mecmûa takrîb ile hûbân koynuna (Pertev G 694/6)

Nesîmî, güzelin eline kitap ve mecmua alıp şiiir mecmuası okuduğundan bahseder:

Mahbubum kitâba girdi aldı eline kitâb

Açdı mecmûa ohudu oldu sayr anı savâb (Nesîmî G 18/1)

Şiiir okuyan güzeller, Revânî'nin divanını yazmaktadırlar; çünkü mecmualar içinde onun şiiirleri okunmaktadır:

Dîvânımı yazınsa n'ola şiiimdi güzeller

Mecmûalar içindeki güftâr okundu (Revânî G 479/2)

Tıflî, Nedîm'in tahmis ettiği şiiirinde, güzelin onun gazelinin beğendiğini ifade ederek şiiirini ve şiiirliğini över. Güzeller, Tıflî'nin şiiirlerini beğenmiş ve onun akıcı şiiirlerinin bulunduğu mecmuadan gazel seçmişlerdir:

Cân ile Nedîmâ ruhunun mültehebidir

Turkish Studies

Kâfir hatı beyt-i dilimin bûm-ı şebidir
 Tahmîse sebep ol sanemin şevk-i lebidir
 Tıflî bu gazel ol güzelin müntehâbıdır
 Mecmûa-i eş'âr-ı selîs-i sūhanımdan (Nedim Thm 10/5)

Ravzî, âlemi mecmuaya benzetir. Bu âlem mecmuasında, okur-yazar dilberlerin makbul olduğu yazılıdır.

Ravziyâ mecmûa-i âlemde yazılmış bu kim
 Dilber-i makbûl odur kim okuyup yazar gazel (Ravzî G 419/2)

Fatîn, o şuhun müstezadını ve iltifatını görmedim; ama mecmuasında sövgüden ibaret olan bir kıtası kaldı der. Burada, müstezat, kıta, hicviye gibi özel bir amaçla hazırlanan mecmuları ve aynı zamanda bazı şairlerin divana almayıp mecmualarda rastlanan hiciv türündeki şiirlerini hatırlamak gerekir:

O şuhun müstezâd u iltifâtın görmedim ancak
 Gönül mecmûasında kıt'a-i düşnâmı kalmışdır (Fatîn G 44/5)

Revânî'nin şu beytinde de şairlerin divanlarına girmeyen bazı şiirlerin mecmualara kaydedildiğine gönderme vardır:

Yazamaz gamdan Revânî defter ü dîvânına
 Şol gazeller kim beğim mecmûa-i hâtırdadır (Revânî G 66/5)

Âsaf'ın mecmuadaki şiirleri onun feryatlarından oluşmaktadır. Âcizlerin âh vâhlarına kimse bakıp itibar etmemektedir. Bu sebeple Âsaf, arz-ı hâlini şiir mecmuasına yazmıştır:

Kim bakar erbâb-ı aczin Âsaf âh u vâhına
 Arz-ı hâl-i sîneni mecmûa-i eş'âra yaz (Âsaf G 64/5)

Güzellerin Mecmuası

Şairler kendi mecmuaları veya şiir mecmuası yanında, mecmua sözünü sevgilinin güzellik unsurları için de kullanırlar. Sevgili bütün güzellikleri kendisinde topladığı için güzellik mecmuasıdır (mecmua-i hüsn); çok nazlı olduğu için naz mecmuasıdır.

Ahmet Paşa, bu beyitte divan manasına da gelebilen mecmuaların müzehhipler tarafından altınla süslendiğine değinirken güzeli mecmuaya, kendi sarı yüzünü de müzehhibe benzetir:

Var ruh-ı zerdimden ey eşkim haber ver zülfüne

Kim müzehhib geldi ol mecmûa-i zîbâ için (Ahmet Paşa B 28)

Mecmuayı derleyenler beğendikleri şiirleri mecmuaya kaydederken, Hufî, güzellik mecmuasından bahsettiği bir beytinde, dilberin güzellik mecmuasında beğendiği bir şiiri başka bir yere yazar. Böylece dolaylı olarak, mecmuaların da başka mecmualara kaynaklık ettiğini belirtir. Bu öyle bir şiirdir ki buradaki hayaller yardımıyla bu şiir veya dilberin bu gazelde anlatılan güzelliği etrafında bir divan yazılabilir.

Bir gazel yazdım yine mecmûasında hüsnünün

Kim hayâlâtından anın nice dîvân bağlanır (Şentürk 1999: 88)

Fuzûlî'nin beytinde güzellerin mecmuasından seçmeler yapıldığı söylenir:

Kilk-i kudret levh-i sînemde seni kılmış rakam

Eyleyip mahbûblar mecmûasından intihâb (Fuzûlî G 27/6)

Bâkî, yapraklarının bir arada toplu olması sebebiyle goncayı mecmuaya benzetir. Gonca mecmuasının renkli her sayfası, gönül alıcı sevgilinin dudağının özelliklerini yazmak için bir defterdir:

Gonca mecmûasının her varak-ı rengîni

Vasf-ı la'l-i leb-i dildârıma bir defterdir (Bâkî G 189/2)

Hayâlî Bey, anlamca birbirine benzeyen şu iki beytinde, gül mecmuasındaki güzel beyitlerin sevgiliye karşı bülbül veya akbaba tarafından okunduğunu söyler. Şair, kuşların sabah vakti ötüşlerini hüsn-i tâlille anlatırken şiir mecmuası olan veya şiir mecmuası okuyan güzellerin bulunduğunu ifade eder:

Subh-dem bu matla'ı mecmûa-i gülde görüp

Yâra karşı okudu bülbül edip savt-ı hazîn (Hayâlî K 23/11)

Subhdem akbaba gülşende bülend âvâz ile

Okudu mecmûa-ı gül den bu ebyâtı hezâr (Hayâlî K 25/9)

Güzellerin yüzü mecmua sayfasına, yüzündeki ayva tüyleri de bu mecmuanın yazılarına, mecmuadaki beyitlere benzer. Hat, eline mecmua alarak seyrana girip güzelin güzellik divanını okumak ister:

Okumağ ister meğer dîvân-ı hüsn-i dilberi

Aldı mecmûa ele geldi yine seyrâna hat (Ravzî G 361/5)

Sevgiliye kavuşmayı ifade eden gazeller gönül mecmuasına yazılmıştır:

Turkish Studies

Vaslın nevâli yâdıma geldikçe yazılır

Mecmûa-i gönülde Nevâlî gazelleri (Ravzî G 617/6)

Pertev, sevgilinin güzellik mecmuasında pek çok güzel beyitler bulunduğunu; ancak bunlar içerisinde yakut renkli dudak olan iki mısrayı seçtiğini söyler. Beyit, mecmua tertip edenlerin kaynak olarak mecmuaları da kullandığının bir ifadesidir:

Çok güzel ebyât var mecmûa-i hüsnünde lîk

Mısraeyn-i la'lin itdim ben efendim intihâb (Pertev G 29/3)

Pertev'in beytindeki mecmua, şairin zamanda şairin kendi şiirlerini topladığı defter manasındadır. Pertev'in mecmuası, güzelin vasfını yaza yaza çok seçme bir mecmua hâlini almıştır:

Vasfın yaza yaza o şeh-i mülk-i cemâlin

Mecmûa-i Pertev ne aceb müntehab oldu (Pertev G 535/5)

Zihnî, yârin yakut renkli dudağını anlatmanın edasıyla mecmuadaki gazellerini şeker gibi tatlı hâle getirmiştir. Şair beş kelimedenden oluşan uzun terkiple güzelin dudağının ne derece tatlı olduğuna vurgu yapar. Beyitteki mecmua şairin şiir derlediği defter manasında, henüz divan oluşturmadan önce şiirlerini kaydettiği defter manasında olmalıdır:

Zihnî edâ-yı vasf-ı leb-i la'l-i yâr ile

Mecmûada gazellerini sükker eyledi (Zihnî G 311/7)

Şeyhülislâm Esad, güzellerin kaşlarına can ve gönülden bağlananların gönül mecmuasına rubailer yazacağını söylerken kaşları rubaiye, kalbi mecmuaya benzetir:

Olan hûbân-ı çâr-ebrûlara ez-cân u dil bende

İder mecmûa-i kalbe rubâiler nüvîsende (Esad 167/1)

Rahîmî, güzelin kırmızı yüzü, gül ve sonbaharda sararıp kızaran yapraklar arasında ilgili kurar. Ona göre, bülbül, seher vakti güzelin gül yüzünü rengîn okurken son bahar da onun yüzünün mecmuasını kırmızı kâğıda yazar:

Gül yüzün vasfın seher bülbül igen rengîn okur

Al kağıdda ruhun mecmûasın yazar hazân (Rahîmî K 3/26)

Ârifler için divan, sevgilinin güzellik mecmuasıdır. Âşıklar için güzelin yüzündeki ayvatüylere Kur'an gibidir, diyen Hayretî, şu beytinde mecmua ile beraber divan, Kur'ân ve hat kelimeleriyle zengin bir tenasüp yapar:

Ârife mecmûa-i hüsnün gibi dîvân m'olur

Âşıka hatt-ı cemâlin gibi yâ Kur'ân mı var (Hayretî G 111/3)

Şair, güzelin yanağını sayfaya, yanak üzerindeki ayvatüyelerini yazıya benzettiği beytinde, yüzü renkli mecmua olarak tanımlar:

İy Fakîh ol hatt u had mecmûa-i rengîn imiş

Gel oku bu nüshayı gör sebzi nedir alı ne (Fakîh G 93/5)

Şem'î, güzelin cevr ü vefasını mecmuaya benzetir. Sanem diye nitelediği güzeli taş kalpli bir puta benzeterek onun cevr ü cefa mecmuasını ezbere okuduğunu; ama mihr ü vefa destanını bilmediğini söyler:

Ol sanem cevr ü cefâ mecmûasın ezber okur

Söylesen bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (Şem'î G 189/2)

Neylî, âlemi mecmuaya benzettiği beytinde güzellerin vefasızlığından bahseder. Güzel, eğer âlem mecmuasında mihr ü vefâ sayfaları bulursa, bunu kim okur diyerek koparır:

Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur diyü hemân

Bulsa mecmûa-i âlemden ol âfet koparır (Neylî G 69/2)

Gül/Gonca Mecmuası

Gül ve gonca, yapraklarından dolayı mecmua gibi düşünülmektedir. Gonca açılmamış, içinde ne olduğu çok bilinmeyen bir mecmuaya benzerken, gülün de yaprakları mecmua sayfasıdır.

Gülün yapraklarının rüzgâr etkisiyle dökülmesinin hüsn-i tâlille anlatıldığı beyitte mecmuaya yer verilir. Gül, dilberin yüzünün mecmuasından beğenip seçtikleriyle pek çok defterler hazırlar; ama eksik hazırladığı için yapraklarını koparır, yele verir:

Gül yüzün mecmûasından nice kim defter düzer

Verir evrâkın yele çün nüshasın ebter düzer (Şeyhî G 57/1)

Enverî ve Emrî'nin divanında ortak olan şu beyitte, goncanın açılıp gül olması ve bülbülün ötüşü anlatılırken goncanın şiir mecmuasını açıp bülbüle sunduğu ve onun da

karşısında binlerce şiir okuduğu söylenir. Beyitteki hezâr sözü bin manasında kullanılmakla birlikte, bülbül manasını da taşıdığı için iham-ı tenasüp yapılmıştır:

Mecmûasını gonca açıp sundu bülbüle

Karşında okur ey gül-i ra'nâ hezâr şi'r (Enverî G 58/3, Emrî G 200/3)

Edirneli Nazmî'nin beytinde de gül mecmuaya, bülbül de onun okuyucusuna benzetilmiştir. Burada mecmuaların ders aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Divanda birbirine benzeyen iki beyit daha vardır (G 3467/1, 3469/1):

Mecmûa-i gül açıla tâ kim varak varak

Bülbüller okur anı hezârân sebak sebak (Nazmî G 3470/1)

Tacizâde Cafer Çelebi de sevgilinin güzelliğini mecmuaya, canı öğrenciye ve aşkı da öğretmene benzetir. Öğrenci, güzelin mecmuasından sayfalar açarak okumaktadır:

Mecmûa-i cemâlini açıp varak varak

Aşkun mualliminden okur cân sebak sebak (Cafer Çelebi G 91/1)

Fuzûlî'nin şu beytinde de sabah vakti açılmaya hazırlanan gülü, mecmuayı açıp bir matlâ ezberlemeye çalışan öğrenci gibi tasvir eder:

Seyr-i bağ etdim seher gördüm açıp mecmûasını

Hıfz edip bu matlâi eylerdi istihzâr gül (Fuzûlî K 9/21)

Fuzûlî'nin bu beyti, Necâtî Bey'in aynı anlamdaki şu beytine naziredir:

Dâimâ mecmûası düşmez elinden rûz u şeb

Benzer ider ruhların vasfını istihzâr gül (Fuzûlî M 9/21)

Mektep çocuğu (öğrenci), mecmuasını kapıp cünûn ilmini gönle öğretmiştir diyen Nehcî de mecmuaların eğitim yönüne işaret eder:

Dile öğretti hep fenn-i cünûnu

Kapıp mecmûasını bir tıfl-ı mekteb (Nehcî G 48/2)

Kendisine seslenen Bâlî, sabah rüzgârı gonca mecmuasını açtı, yaz geldi; gazellerini gül kâğıtlarına yaz, derken yapraklarından dolayı goncayı mecmuaya benzetir:

Gonca mecmûasını açdı gülistânda sabâ

Yaz geldi gazelin Bâlî gül evrâkına yaz (Bâlî G 69/5)

Turkish Studies

Revânî ile Süheylî'nin birbirini andıran beyitlerinde gül, güzellik mecmuasına; bülbül de hırka giyip mecmua okuyan bir dervişe benzetilmiştir. Bu beyitlerde, tekkelerde çokça okunan şiirlerin kaydedildiği mecmualara bir gönderme vardır.

Goncanın mecmûasından hüsnün ebyâtın okur

Bülbül-i şûrîde dervîş oluban giymiş nemed (Revânî G 45/3)

Gülün mecmûasından tâze hüsniyyât okur bülbül

Dönüpdür tekye-i gülşende bir rind-i nemed-pûşa (Süheylî G 287/2)

Nefî, gülü gazel mecmuasına benzetip bülbüle bu mecmuadan gazel okutur:

Bir gazel okudu mecmûa-i gülden bülbül

Lehçe-i şûhunu gâyetde pesend etdi sabâ (Nefî G 2/4)

SONUÇ

Bu yazıda mecmua, şairlerin gözüyle değerlendirilmiş; onların şiirde mecmua hakkında ortaya koydukları görüşler derlenmiştir.

Şairler mecmuaya değişik anlamlar yüklemişlerdir. Şiirde mecmuayı, bazen bugünkü anlamıyla derleme eser veya daha çok şiir mecmuası, şiir antolojisi manasında kullanmışlardır. Bunun yanında mecmua, bazı beyitlerde şairlerin henüz divan oluşturmadan önce şiirlerini kaydettikleri defter manasındadır.

Şairler, bu kelimeye şiir mecmuası veya defter manası dışında soyut anlamlar da yüklemişlerdir. Özellikle sevgili söz konusu edildiğinde onun güzellik unsurlarını kendinde topladığına vurgu yapan şairler, mecmua-i hüsn (güzellik mecmuası) terkibine yer vermişlerdir. Mecmua sözü, sevgilinin âşıklara karşı olumsuz bir tavır takınmasından dolayı mecmu-i naz şeklinde naz mecmuası, cevr ü cefa mecmuası gibi terkipler içerisinde de yer almıştır.

Şairler kendi eserleri için divan veya şiir defteri manasında mecmua sözünü kullandıkları gibi, bazı beyitlerde mecmuayla birlikte aynı anlama gelen dana dili, sefine sözlerine de yer vermişlerdir. Mecmua sözüyle birlikte çokça kullanılan bir ifade de şirazedir.

Şairler şiirlerinin dostların mecmularını süslemesini istemiş ve şiirlerinin mecmualara girmesiyle övünmüşler; bunu usta şair olmanın özelliklerinden saymışlardır.

Sevgiliye kavuşamayan şairler, şiirlerinin mecmualar aracılığıyla sevgilinin eline ulaşması ve güzellerin bu mecmuaları sinelerinde saklamaları sebebiyle kendilerini teselli etmişlerdir.

Sonuç olarak şairler, mecmuaları önemsemiş ve mecmua hakkında olumlu görüşler sergilemişler; bunu da şiirlerinde çeşitli ifadeler içerisinde ortaya koymuşlardır.

KAYNAKÇA

- ÂHÎ (1994): *Âhî Divanı*, Haz. Necati Sungur, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AHMET PAŞA (1992): *Ahmed Paşa Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ALÎ (2005): *Ali ve Divanı*, Haz. Fatih Sona, Gazi Ü., SBE, YLT, Ankara.
- ÂLÎ (1999): *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, Haz. İsmail Hakkı Aksoyak, Gazi. Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.
- ÂSAF (1994): *Âsaf (Damad Mahmud Celâleddin Paşa) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Haz. Ömür Ceylan, Trakya Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- BÂKÎ (1995): *Bâkî Divanı*, Haz. Sebahattin Küçük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BÂLÎ (2004): *Bâlî Çelebi Divanı İnceleme-Metin*, Haz. Betül Sinan, Boğaziçi Ü., Yüksek Lisans Tezi.
- CAFER ÇELEBÎ (1983): *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*, Haz. İsmail Erünsal, İstanbul Ü. Yayını, İstanbul.
- DÂNİŞ (2004): *Dâniş Dîvânı İnceleme-Metin*, Haz. Hamdi Birgören, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- EMRÎ (2002): *Emrî Divanı*, Haz. M. A. Yekta Saraç, Eren Yayınları, İstanbul.
- ENVERÎ (2001): *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, Ankara.
- ESRAR DEDE (1996): *Esrar Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Haz. Hasan Ali Kasır, Erzurum Ü., SBE, Doktora Tezi
- FAKÎH (2004): *Fakîh Hayatı, Eserleri, Divanı*, Haz. Ercan Sünger, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- FASÎHÎ (2001): *Fasîhî Divanı: İnceleme-Metin*, Haz. Halûk Gökâl, Çukurova Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- FATÎN (1996?): *Hâtimetü'l-eş'âr Fatîn Tezkiresi*, Haz. Ömer Çiftçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayını, Ankara.
- FATÎN (2007): *Fatîn Divanı*, Haz. Mehtap Erdoğan, Kitabevi Yayını, İstanbul.

- FERÎDÎ (2010): *Ferîdî ve Divanı*, Haz. Mohamed L. Awad İbrahim, Gazi Ü., SBE, YLT, Ankara.
- FUZÛLÎ (1990): *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz vd., Akçağ Yayınları, Ankara.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2011): "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 25.
- HAFÎD (2003): *XVIII.yy. Divan Şairi Hafîd Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Hacer Ünal, Gazi Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi Ankara.
- HAKÂNÎ (1996): *Hakanî Mehmed Bey - Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Haz. Abdülkerim Gülhan, Gazi Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.
- HAŞMET (1994): *Haşmet Külliyyatı*, Haz. Mehmet Arslan - İ. Hakkı Aksoyak, Dilek Matbaacılık, Sivas.
- HAYÂLÎ (1945): *Hayâlî Bey Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul Ü. Yayını, İstanbul.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (1999): *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, YKY, İstanbul.
- KABÛLÎ (2005): *Kabûlî Mustafa Dîvânı (Metin-İnceleme)*, Haz. Elif Bolat, Gazi Ü., SBE, YLT, Ankara.
- LEBÎB (2004): *Lebib Divanı (Tenkitli Metin)*, Haz. Orhan Kurtoğlu, Hacettepe Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.
- LESKOÇALI GÂLİP (?) *Leskoçalı Gâlip Divanı*, Haz. Metin Kayahan Özgül, Basılmamış Kitap.
- MESÎHÎ (1995): *Divan*, Haz. Mine Mengi, AKM Yayınları, Ankara.
- MEZÂKÎ (1991): *Divan*, Haz. Ahmet Mermer, AKM Yayınları, Ankara.
- MEŞHURÎ (2009): *Meşhûrî Divanı (Tenkitli Metin)*, Haz. Yaşar Aydemir- Halil Çeltik, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayını, Ankara.
- MÎR NİGÂRÎ (2004): *Nigârî Dîvânı*, Haz. Azmi Bilgin, İstanbul.
- MUALLİM NÂCÎ (1995): *Osmanlı Şairleri*, MEB Yayınları, İstanbul.
- NÂBÎ (1997): *Nâbî Divanı*, Haz. Ali Fuat Bilkan, MEB Yayınları, İstanbul.
- NAZMÎ (2012): *Edirneli Nazmî Dîvânı*, Haz. Sibel Üst, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- NECÂTÎ (1992): *Necatî Beg Divanı*, Haz. Ali Nihad Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara.
- NEDİM (1997): *Nedim Divanı*, Haz. Muhsin Macit, Akçağ Yayınları, Ankara.
- NEFÎ (1993): *Nefî Divanı*, Haz. Metin Akkuş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- NEHCÎ (2003): *17.yy. Divan Şairi Şerif Nehcî; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni (İnceleme-Dizin)*, Gazi Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- NESİMÎ (1990): *Nesîmî Divanı*, Haz. Hüseyin Ayan, Akçağ Yayınları, Ankara.

- NEVRES (1994): *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, Haz. Hüseyin Akkaya, İstanbul.
- NEYLÎ (1994): *Ahmed Neylî Divanı*, Haz. Atabey Kılıç, Ege Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi.
- PERTEV (2004): *Muvakkizâde Mehmed Pertev Hayatı Sanatı ve Divanının Tenkitli Metni*, Haz. Ekrem Bektaş, Ankara Ü., SBE Doktora Tezi, Ankara.
- RAHÎMÎ (2004): *Kütahyalı Rahimi ve Divanı*, Haz. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara.
- RAVZÎ (2007): *Ravzî Divanı*, Haz. Yaşar Aydemir, Birleşik Kitabevi Yayını, Ankara.
- RECAİZÂDE AHMET CEVDET (1994): *Zîneti'l-Mecâlis, Nevâdiru'l-Âsâr, Dîvançe*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu-Mehmet Sarı, Ankara.
- REHÂYÎ (2007): *Rehâyî Divanı İnceleme Metin Dizin*, Haz. Fatih Yerdemir, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- REVÂNÎ (:): *Revânî Divanı*, Haz. Ziya Avşar, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayını, Ankara.
- SAFAYÎ (2005): *Mustafa Safâyî Efendi - Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsâr min Fevâidil-eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- SAHAFLAR ŞEYHİZÂDE ESAD (2003): *Sahaflar Şeyhi-zâde Es'ad Mehmed Efendi Divanı*, Haz. Fatih Aydoğan, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- SAKIB (1999): *Kâtib-zâde Mustafa Sâkib: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Haz. Mehmet Kırbıyık, Selçuk Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi.
- SÂMÎ (2004): *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî-Dîvân*, Haz. Fatma Sabiha Kutlar Ankara.
- SÜHEYLÎ (tarihsiz): *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Dîvânı*, Haz. Mahmut Esat Harmancı, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayını, Ankara.
- ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ (2001): *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, Haz. Hasan Kavruk, MEB Yayınları, Ankara.
- ŞEYHÜLİSLÂM ESAD (1997): *Şeyhülislâm Es'ad Divânı*, Haz. Muhammed Nur Doğan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ŞEHDÎ (2007): *Şehdî Divanı*, Haz. Şeyda Bayındır, Gazi Ü., SBE, YLT, Ankara.
- ŞEM'Î (2005?): *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'î'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*, Haz. Murat Karavelioğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayını, Ankara.
- ŞEREF HANIM (2002): *Şeref Hanım Divanı*, Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul.
- ŞEYHÎ (1990): *Şeyhî Divanı*, Haz. Mustafa İsen-Cemâl Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TOKATLI KÂNÎ (2006): İlyas Yazar, *Tokatlı Kânî Dîvânı*, Ege Ü., SBE, Doktora Tezi, İzmir.

-
- VAHYÎ (2004): Hakan Taş, *Vahyî Divanı ve İncelemesi*, İstanbul Ü., SBE, Doktora Tezi, İstanbul (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayını).
- VECDÎ (2002): Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi*, MEB Yayınları, Ankara.
- ZAİFÎ (2011): *Rumelili Zaiî Divanı (Tenkitli Metin)*, Haz. Kâmil Akarsu, Kurgan Edebiyat Yayını, Ankara.
- ZİHNÎ (2001): *Erzurumlu Zihnî Divânı (İnceleme-Metin)*, Haz. Muhsin Macit, Ankara.